

Yunaklıklar

YRD. DOÇ. DR. CENGİZ GÖKŞEN

Gelişen teknoloji, hayatımızı her gün biraz daha kolaylaştırmaktadır. Çağdaş ifadeyle, şehirden köye doğru her gün biraz daha modernleşmekteyiz (!) Bu değişimle birlikte, eski yaşantımıza ve günlük hayatımıza ait pek çok davranış ve kavram da kaybolmaktadır.

Günümüzde, çamaşır yıkamak, yalnız şehirlerde değil, köylerimizdeki birçok evde de özel olarak zaman ayrılan, eskiden olduğu gibi, haftanın belirli bir gününde, neredeyse sabahtan akşama kadar yapılan bir eylem olmaktan çıkmıştır. Oysa yaklaşık çeyrek asır önce kırsal kesimde, havanın, işin, çamaşır yıkanacak yerin durumuna göre haftanın herhangi bir gününde yapılan, günlük hayatın en önemli etkinliklerinden biriydi. Çünkü, herkesin ortalama iki giyim elbisesinin olduğu toplumlarda, kadınların en değişmez vazifelerinden biri, haftada en az bir gün çamaşır yıkamaktı. Genellikle birkaç ailenin birlikte gerçekleştirdiği çamaşır yıkama eylemi; dere, çay gibi bir akarsu veya suyu bol bir pınar başında, herkesin ortak olarak kullandığı *yunak* veya *yunaklık* denilen yerlerde yapılırdı. Yerleşim yerinin durumuna göre insanların gittiği birden fazla yunaklık olabildiği gibi, kışın veya baharda patlayan deli gözelerden dolayı, mevsimlik yunaklıklar da bulunabilirdi.

Yakın zamana kadar, özellikle yurdumuzun kırsal kesimlerinde, beden ve evsel temizliğin büyük çoğunluğunun yapıldığı bu tür yerleri, buralara verilen adları, buralarda yapılan işleri ve buna bağlı olarak bu yerlerin hayatımızdaki fonksiyonunu çoktan unuttuk. Günümüzün yeni yetişen neslinden acaba kaç kişi *yunak yumak nedir; yunak veya yunaklık neresidir?* Biliyor. Bir zamanlar, günlük hayatlarının temel uğraşlarından biriyle ilgili olan bu kelimeleri, eski hanımlardan kaç kişi bugün hatırlıyor? Oysa bundan 25-30 yıl öncesine kadar haftanın bir günündeki en değişmez vazifelerinden biri yunak yumaktı. *Yunak* veya *yunaklık* sözcükleri, *yu-* fiil kökünden türemiş olan *yun-* fiilinden, *-ak* ve *-lık* isim yapım ekleriyle türetilmiş iki isimdir. Bu kelimeler, bazı ses

değişiklikleriyle Anadolu'nun birçok yerinde¹ kullanılmaktadır.

Yunak yerleri veya yunaklıklar, genellikle kadınların gittikleri yerler olmakla birlikte, odun getirmek, eşlerinin yıkadıkları çamaşırları tokaçlamak veya halı-kilim gibi büyük ve ağır eşyaların yıkanmasına yardım etmek gibi işlerin olması durumunda, erkeklerin de zaman zaman gittikleri yerlerdendi. Ancak, bu mekânlarda erkeklerin uzun süre kalmaları, hem kadınlar hem de erkekler tarafından iyi karşılanmazdı. Evde bu işleri yapacak erkek veya kız çocuğu varsa, evin reisi bu yerlere hemen hiç uğramazdı.

Yunağa, hiçbir aile tek başına gitmezdi. Ya birkaç komşu veya köyün büyük çoğunluğu birlikte giderdi. Yunağa gidecekler, birkaç gün önceden günü kararlaştırır, ona göre hazırlık yaparlardı. Yunakta kullanılacak odun ve kül, bir gün öncesinden tedarik edilmeye çalışılırdı. Odun, daha çok yunaklık çevresinden bir şekilde sağlanırken, küllü su için kullanılacak kül ise ya yunak yerinde ya da evde hazır edilirdi. Evden yunak yerine gelemeyecek olanların sırtları (çamaşır), akşamdan veya sabah erkenden değiştirilirdi. Evde kirli olan ne varsa bir araya toplanır, hayvanlara yükletilmek üzere denk hâline getirilmek için hazırlanırdı.

Yunağa gidileceği gün, sabah erkenden, her evden bir kişi ata veya eşeğe *yunak kazanını*, *kül tenekesini* yükletir, yunaklığın yolunu tutardı. Yunak yerlerinde sac ayak şeklinde konulmuş taşlardan oluşan ocaklara ateşler yakılır, üzerlerine kazanlar kurulur, kül tenekelerine veya ikinci bir kazana küllü sular hazırlanırdı. Bu sırada, evdeki kirliler ya çuvallara doldurulur ya da *savamlara* (dokuma yaygı) sarılarak denk hâline getirilirdi. Yunaklığa gelen kişi veya bir başkası, yunaklıktaki hayvanı eve götürür ve evdeki kirlileri yunaklığa getirirdi. Kazanların dış yüzeylerinin is olmasını önlemek için, kazanlar kurulmadan önce (ateşin üzerine konulmadan), dış yüzeyleri çamur hâline getirilmiş külle sıvanırdı. Buna, kazanın, evde tencere aynı işleme tabi tutuluyorsa tencerenin dışının küllenmesi denirdi.

¹ Yunmak: yıkanmak, yunak: yıkanılan yer, yunakçı: çamaşır yıkayan, çamaşırıcı; yunaklık: çamaşır leğeninin ya da teknesinin bulunduğu yer (Hançerlioğlu 1992: 550). Yunmak [yunmak, yuvunmak, yünmek]: yıkanmak: yunmuş yı/aykanmış: çok daha iyi, çok daha temiz, terbiyeli. Yunak: [yunak, yünak] yunat: buğday yıkama işi, buğday yıkanacak yer (*Derleme Sözlüğü* 1993: 4320). Yunah, yunak [yunaklık] çamaşır yıkanan yer çamaşırılık /Yunak, yunaklık, yuvnak / Yuyak, yünelik; yünceklilik, yüneke, yüneklilik /Yunakçı: çamaşırıcı, çamaşır yıkayan, yunak evi: düğünde gelini ya da güveği yıkama töreni yapan ev/ Yunaklık: yunak, yunah, çamaşır teknesinin bulunduğu ağaç masa. (*Derleme Sözlüğü* 1993: 4319).

Çamaşırlar, iyi temizlenmesi ve yumuşak olması için durulama suyundan önce, en az bir defa küllü su ile yıkanır. Özellikle beyazlar haşlanırken bile, haşlama suyuna küllü su ilave edilirdi. Ancak kullanılacak külün de bir özelliği vardı. Her kül temizlik için kullanılmazdı. Pelit (meşe) veya *pinar* ağaçlarından olanlar, bu iş için en uygun küllerdi. Naylon veya plastik madde karışmış kül, temizlik maddesi olarak ne çamaşırdan ne de bulaşıktan kullanılırdı. Bu dikkat, hem yıkanan kabın temizliği hem de çamaşır veya bulaşık yıkayanın cilt sağlığı için gerekliydi. Çıralı çam odununun külü dahi tercih edilmezdi. Bu yüzden meşe, ardıç gibi bazı ağaçların odunlarının veya susam gibi bitkilerin külleri saklanırdı.

310 Yunaklıklar, ayrıca çocukların önemli eğlence yerlerinden biriydi. Davarın, sığırın ardında veya tarlada çalışan çocukların birçoğu, yunak bahanesiyle bir araya gelir; birbirlerini götür; birlikte çeşitli oyunlar oynama fırsatı bulurlardı. Daha sonraki yıllarda samimi dostluklara, arkadaşlıklara dönüşecek ilişkilerin ilk tohumları, bazen buralarda atılırdı. Çocuklar yıkanıp üzerlerini değiştirenceye kadar gönüllerince su oynayabilirler, **alık** denilen elbiselerini istedikleri gibi kirletebilirlerdi. Ayrıca annelerin veya ablaların yıkayıp yunak taşına koyduğu çamaşırları tokaçlamak çocuklar için ayrı bir zevkti. Bu işi yaparken, çocuklar için önemli olan, tokacı vurduğunda çamaşırdan mümkün olduğu kadar fazla su ve ses çıkmasını sağlamaktı. Her ne kadar büyükler yavaş vurmasını söylese de bu işi kendince bir eğlenceye dönüştüren çocuk, bildiğini yapmaktan geri kalmazdı.

Köylerimizin birçoğunun ev içerisinde musluktan akan su ile tanışmaları, önce yunaklıkları, sonra köy ve mahalle çeşmelerini veya kuyularını, günlük hayattan uzaklaştırdı. Kadınların ve kızların teknolojinin azizliğine uğradıklarını buralarda da görebiliyoruz. Bu durumun neticesinde, halk hikâyelerimizden başlayarak, beyaz perde de birçok filmimizde yer alan çeşme başı aşkları da tarihe karışmış oldu. Yunak veya yunaklıklardaki bol sular yerlerini evlerdeki musluklara kaptırırken, yunak kazanlarının ve küllü su tenekelerinin yerini de önceleri banyo kazanları, şimdilerde ise soğuk sofbenler aldı. *Küllü su, keven* gibi doğal temizleyicilerin yerini deterjan denilen *mavi boncuklu* tozdan maddeler ile beyazlatıcı ve yumuşatıcı denilen sıvı maddelerin alması ise yunaklıklara asıl ölümcül darbeyi vurdu. Bu sürecin sonunda yunaklık veya yunak yerleri eski itibarını ve ziyaretçilerini kaybetti. Eskiden, hemen her gün en az birkaç ziyaretçileri olan bu yerlerin, günümüzde ne ocaklarını tüttüren ne de mekânlarını şenlendiren kimseleri

kaldı.

Yunak yerlerinin ortadan kalkmasıyla birlikte, *yunak*, *yunaklık*, *yunak yeri*, *yunak yumak*, *yunak taşı*, *yunak kazanı*, *tokaç*, *tokaçlamak*, *yunak tokacı* (çiğ köftelik eti dövmek için et tokacı vardır), *çamaşır tokacı*, *kaynatma*, *kaynatma suyu*, *kaynatma kazanı*, *küllü su*, *küllü su tenekesi*, *çamaşır tokaçlamak* gibi birçok kelime ve kelime grubunu da çayların temiz sularına verip bir daha geri dönmemesine tarihin derinliklerine yolladık.

Yunaklıkların en önemli işlevlerinden biri de kırsal kesimde, toplumsal iletişimin en yoğun ve canlı olduğu yerlerden biri olmasıydı. Yunak yumak için yunaklıklara gelen onlarca insan, birbiriyle sohbet eder, dertleşirdi. Bu arada birbirlerinin durumundan haberdar olurlardı. Temizlik yanında, özellikle kadınlar arasında sosyal hayata ait kültürel unsurların, canlı olarak yaşandığı, anlatıldığı dolayısıyla kuşaklar arasında kültürel birçok aktarımının yapıldığı yerlerdi. Kadınlar için sabahtan akşama kadar en mahrem dedikoduların yapılmasına, samimi ortamların oluşmasına imkân ve fırsat vermesinin yanında, toplumsal hayatta birçok mahremiyeti ortadan kaldıran bu tür yerler vasıtasıyla, insanlar birbirlerini daha iyi ve yakından tanıma fırsatları bulurlardı. Gelecekte kurulacak yuvaların birçoğunun ilk tohumları, genç kızların gösterdikleri davranışlara, şahit olunan ahlaki ve fiziksel özelliklerine göre, delikanlıların analarının zihnine ilk olarak bu yerlerde atılırdı. Kısaca yunaklıklar günlük bir faaliyetin gerçekleştirildiği yer olmanın yanında, toplumsal iletişimin, geleneksel kültürel değerlerin kuşaklar arasında aktarılmasına vesile olan, kırsal kesimdeki en canlı iletişim ve kültür merkezlerinden biriydi.

Kaynakça

Hançerlioğlu, Orhan, (1992) *Türk Dili Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Türk Dil Kurumu (1993), *Derleme Sözlüğü*, C.XI, Ankara, TDK Yay., Ankara Üniversitesi Basımevi.